

**Neuspjeli pokušaj uspostave
turske hegemonije na
Bliskom istoku**

**Tannas Michel, Günther
Seufert**

Neuspjeli pokušaj uspostave turske hegemonije na Bliskom istoku

Tannas Michel, Günther Seufert

German Institute for International and Security Affairs

Od dolaska na vlast 2002. god., turska proislamska Partija pravde i razvoja (AKP) provodi inherentno kontradiktornu vanjsku politiku – politiku koja njeguje savez sa zapadom dok pritom istovremeno promovira “muslimanski diskurs” koji je posve antizapadni. Ovaj riskantni balansirajući akt pokazao se uspješnim sve do početka fenomena Arapsko proljeće, primjećuju Tannas Michel i Günter Seufert, ali od tog ključnog momenta tursko nepovjerenje prema zapadu se sve više produbljuje.

Turska je decenijama smatrana nezamjenjivim sigurnosnim partnerom Zapada. Članstvo Turske u NATO-u i Vijeću Evrope, dugogodišnja parlamentarna tradicija Turske i njena sekularna kulturna i politička orijentacija ka Evropi omogućila je da Ankari bude ponuđena šansa za članstvo u Evropskoj uniji već 1970. godine. Činjenica je da je serija ozbiljnih međunarodnih

političkih i ekonomskih kriza spriječila Tursku da ostvari taj cilj koji do danas nije postignut. Međutim, članstvo Turske u NATO-u i njena opća neformalna integracija u zapadnu sferu sve vrijeme se smatrala solidnom. Danas, pak, pouzdanost Turske kada je u pitanju sigurnosna politika pod velikim je znakom pitanja sa stanovišta interesa Zapada.

Faktori koji su doprinijeli postepenoj alijenaciji Turske od Evrope i Amerike su među ostalim kraj hladnog rata, rast novih sila, opadajuća ekonomska i politička moć Evrope u poređenju sa rastom Azije, i kao najvažniji od svih slabljenje uticaja Sjedinjenih Američkih Država u regiji, što se može prepoznati u katastrofalnim rezultatima politika promjene režima u Afganistanu i Iraku. Svaki od ovih faktora doprinio je proširenju prostora Ankari u kojem je mogla da manevriše.

Na domaćem planu dugi period političke stabilnosti u Turskoj koji je započeo momentom preuzimanja vlasti od strane AK partije 2002. god., i dugogodišnjeg perioda ekonomskog rasta i prosperiteta bez presedana u povijesti Turske, omogućio je političke i ekonomske pretpostavke za implementaciju samopouzdanije i agresivnije vanjske politike. Od dolaska na vlast 2002. od., do u skorije vrijeme AK partija je bez po muke osvajala pobjedu na svim parlamentarnim izborima sa tako velikom prednošću u odnosu na svoje političke konkurente što joj je omogućilo da neometano vlada u kontinuitetu sve do danas. Parlamentarna hegemonija AKP-a omogućena je uspješnom integracijom velikog dijela konzervativnih i vjerski osvještenih segmenata turskog društva ne samo u politiku već i u ekonomiju, medije, birokraciju i sektor edukacije. Na svim ovim poljima nova konzervativno orijentirana srednja klasa uspješno je razbila monopol stare, pretežno sekularne turske nacionalističke elite. Ona je uspjela uspostaviti novu društvenu realnost i normalitet u kojem je ponosno ispoljavala svoj islamski identitet koji više nije predstavljao prepreku društvenoj emancipaciji već je, naprotiv, taj konzervativni islamski identitet značio stanovitu prednost za postizanje društvenog uspjeha i karijernog probitka. Istovremeno slabljenje zapadno-orijentirane, sekularne kemalističke političke tradicije rezultiralo je novim promišljanjem turskog identiteta i omogućilo slobodnije propitivanje aksiomatske nužnosti striktnog ustrajavanja na udovoljavanju zapadnim očekivanjima u sferi političkih strateških trajektorija.

Ličnost koja je svemu navedenom dala smisao novog globalnog i lokalnog miljea bio je Ahmet Davutoglu, akademik koji je prvo služio kao

ključni savjetnik predsjednika Vlade Republike Turske Redžepa Tayyipa Erdogana, da bi kasnije postao ministar vanjskih poslova, a nedugo zatim i sam došao na čelo turske Vlade kao njen predsjednik.

Novi koncept vanjske politike Ahmeta Davutoglua

Davutoglu je Tursku percipirao kao nasljednicu Otomanske imperije, koja ne samo da je uspješno inkorporirala evropske, azijske i bliskoistočne – drugim riječima islamske aspekte svog identiteta, već je i sama bila centar moći nezavisno od Zapada. U skladu sa ovim pogledom, Turskoj je bila potrebna diversificirana vanjska politika koja bi joj omogućila izgradnju odnosa sa Evropom, Azijom i Bliskim istokom, koje jedna drugoj neće biti smetnja već prednost koja će omogućiti njihovo međusobno nadopunjavanje. Ekonomski razvoj, regionalna saradnja u svim pravcima i diplomacija koja će biti okrenuta naprijed trebaju biti komplementarni na način da Tursku učine nezamjenjivim partnerom u svim susjednim regijama.

Turske relacije sa Zapadom bilo u sigurnosnom pogledu (NATO) ili pak kada je u pitanju domaća ili ekonomska politika glede Evropske unije nisu dovođene u pitanje. Međutim, Davutogluovo razumijevanje nezavisnosti koju je Turska imala aspiracije osigurati podrazumijevala je distanciranje od Zapada. Počelo se govoriti o ozbiljnijoj ulozi koju bi Turska trebala imati na Bliskom istoku, što se kasnije tumačilo na način da bi Turska trebala postati lider muslimanskih zemalja i zaštitnica muslimana koji žive u zemljama pod zapadnom dominacijom.¹ Stoga, kada je riječ o odnosu prema Zapadu, vanjska politika koju je koncipirao Davutoglu sadržavala je inherentnu kontradiktornost. Ta kontradiktornost je podrazumijevala nastavak dosadašnje faktičke alijanse sa zapadnim saveznicima s jedne i sveobuhvatni diskurs koji je bio u fundamentalnom sukobu sa interesima Turske i muslimana sa interesima Zapada.

Krhka ravnoteža između pojma pripadnosti Turske Zapadu i elemenata koji su bili u kontradikciji s tim u vezi vješto je balansirana u ranoj fazi implementacije nove turske vanjske politike. To je trajalo sve do izbijanja fenomena nazvanog Arapsko proljeće. U drugoj fazi pak, uporedo sa Arapskim proljećem, tinjajući antagonizam između iznova definiranih interesa Turske

---

¹ Günther Seufert: Foreign Policy and Self-image. The Societal Basis of Strategy Shifts in Turkey, Berlin 2012.

spram interesa Zapada izašli su na površinu. Danas, nakon što je iskusila bolnu ranjivost glede dinamike Bliskog istoka, Turska je postepeno počela redefinirati svoju vanjsku politiku. U tom periodu pak, animozitet Turske prema Zapadu nije nimalo ublažen, naprotiv, još je više porastao.

Održavanje krhke ravnoteže između novog 'istočnog' identiteta i pripadnost zapadu

U periodu od polovine 2000. godine pa nadalje, Ankara je pokušala igrati aktivnu ulogu u različitim arenama međunarodne politike, pokušavajući se nametnuti kao diplomatski posrednik u nekolicini sukoba. Na Balkanu, Turska je djelovala kao medijator između Bosne i Hercegovine i Srbije, na Bliskom istoku Ankara je djelovala kao interlokutor između Izraela i Sirije, a na globalnom planu, zajedno sa Brazilom, Turska je uspjela naći kompromis sa Iranom kada je riječ o rješavanju nuklearnog pitanja čije je rješenje u tom momentu blokirao SAD. Reorijentacija turske vanjske politike bila je najprimjetnija u njenom djelovanju prema sjeveru Iraka i u Siriji.

U sjevernom Iraku Turska se postepeno oslobodila vlastitih ograničenja koja je sebi nametnula kada je u pitanju odnos prema Kurdima. Turska postaje najznačajniji ekonomski partner poluautonomnoj kurdskoj regiji. Prije toga Turska se žestoko suprotstavljala uspostavi kurdske regionalne vlade jer je strahovala da bi bilo koji stupanj samouprave Kurda na sjeveru Iraka mogao značiti opasnost poticanja autonomije turskih Kurda, što bi neminovno značilo prijetnju teritorijalnom integritetu Turske. Promjena odnosa prema sjeveru Iraka direktan je rezultat političkih gibanja na domaćem planu u Turskoj. Snažan naglasak AK partije na nužnosti izgradnje muslimanskog identiteta omogućio je potpuno novi pogled i perspektivu turskog nacionalizma na relativniji način. Turska politika zapravo je nastojala riješiti kurdsko pitanje unutar Turske na način da je insistirala na izgradnji nove paradigme jačanja islamskog zajedništva koje bi u drugi plan smjestilo etnički nacionalizam. Turska je priznala etnički identitet turskih Kurda kao i njihov jezik i to u kontekstu individualnih prava i sloboda. Godine 2013. inicirani su oficijelni mirovni pregovori turskih vlasti sa rukovodstvom Radničke partije Kurdistan (PKK).

Kada je riječ o Siriji, Ankara je u početku ignorirala rezervisan stav američke administracije i pokrenula je intenzivnu diplomatsku, ekonomsku i vojnu saradnju sa Damaskom. Upravo je ovaj diplomatski potez Turske

omogućio Basharu al-Assadu izlazak iz diplomatske izolacije koju mu je nametnuo savez zapadnih zemalja koje eufemistično nazivamo međunarodnom zajednicom. U Davutogluovom konceptu položaja Turske na Bliskom istoku Sirija je igrala ključnu ulogu. Sirija se smatrala kapijom arapskog svijeta (gateway to the Arab world). Politička i ekonomska integracija Sirije a kasnije Jordana i Libana – arapskih zemalja koje su ranije činile arapsko jezgro Otomanske imperije – Davutoglu je smatrao ključnim korakom koji je Turskoj trebao osigurati pozicioniranje kao ključne sile na Bliskom istoku. Iako je Zapad smatrao pogoršanje odnosa Turske i Izraela nepoželjnim i zabrinjavajućim Turska je u tom periodu u očima Zapada i dalje važila kao pouzdan partner, ali i više od toga, kao model budućeg razvoja muslimanskih zemalja.

Napokon, novonaglašeni muslimanski identitet Turske kohabitirao je sa sekularnim pravnim i političkim sistemom, a velika država Turska ipak je ostala izvan konfesionalnog šiitsko-sunitskog i nacionalnog perzijsko-arapskog sukoba na Bliskom istoku. Ankara se samopercipirala ne samo kao rastuća zvijezda “the rising star”² u regionu, već takođe kao svojevrsno mjerilo nacionalnog uspjeha i brend dostojan oponašanja gotovo za sve susjedne zemlje te kao potencijalni budući globalni akter.

Arapsko proljeće, tursko usvajanje prosunitske politike i divergencija odnosa sa Zapadom

Turbulentna dešavanja u arapskom svijetu koja su počela 2011. god. izmijenila su regionalne parametre uključujući i političku strategiju Turske u skladu s tim. Relativno brzi kolaps vlada Tunisa i Egipta i pojavljivanje konzervativnih sunitskih pokreta kao vodećih političkih aktera u spomenutim zemljama navelo je turske političke lidere na zaključak da bi slične grupe mogle vrlo lahko preuzeti vlast i u Siriji. Turska je vrlo aktivno podržavala Muslimansku braću u Egiptu, pokušavajući uvjeriti egipatsko rukovodstvo ovog pokreta koje se držalo izvan politike, da participira u parlamentarnim izborima. Međutim, vojni puč koji se dogodio 3. jula, 2013. god. protiv Mohammeda Mursija koji je za predsjednika izabran u ime Muslimanske braće, Turskoj je oteo najbližeg saveznika u regionu i uzrokovao prvi ozbiljniji udarac turskim regionalnim ambicijama. Kada je Saudijska Arabija neposredno nakon državnog

---

² So the programmatic title of the foreign policy paper by the Muslim Entrepreneurs’ Association MÜSIAD in 2010 (Istanbul).

udara nagovijestila da će finansijski podržati vojni režim u Egiptu, turska vanjska politika doživjela je drugi težak udarac. Već u to vrijeme Turska je duboko zagazila u sirijsku dramu i borbu za prevlast u toj zemlji. Na početku, Ankara je činila napore kako bi uvjerila Bashara al-Assada da omogući političku legalizaciju Muslimanske braće i da ih prihvati kao partnere u vlasti. Kada su se spomenuti turski naponi pokazali neuspješnim, vlada je potpuno promijenila svoju politiku napravivši potpuni zaokret, okrenuvši se sirijskoj sunitskoj opoziciji kojoj je pružila bezuvjetnu podršku. Već 2012. god., Ankara je pozvala na vojnu intervenciju Zapada i to pod vodstvom Amerike – potez kojem se Ankara samo prije nekoliko mjeseci žestoko protivila. U međuvremenu je došlo do zapadne vojne intervencije u Libiji u okviru koje su zapadne sile prekoračile ovlaštenja koja im je pružio mandat Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, kojim je nasilno svrgnuta libijska vlada. Bio je to potez koji je Rusiju kao stalnu članicu Vijeća, za sva vremena okrenulo u protivnika bilo koje buduće zapadne intervencije u regionu. U to vrijeme u Americi je drugi krug izbora za predsjednika prisilio Baraka Obama da izbjegava nove avanture na Bliskom istoku. Kada su radikalne selefističke i džihadističke snage došle u prvi plan na čelo sirijske sunitske opozicije u Siriji, kontradikcija i sukob između turske zapadne orijentacije i želje za hegemonističkom ulogom na Bliskom istoku postale su potpuno vidljive. Dok su zapadne sile, poglavito SAD, već 2013. godine zatražile od Turske da prestane pružati podršku džihadističkim grupacijama. Ipak, za Ankaru je svrgavanje Assada sa vlasti i dalje bio glavni prioritet u Siriji. Od tog momenta politički ciljevi Ankare došli su u direktan sukob sa zapadnim sigurnosnim interesima i to u nekoliko značajnih pitanja. Zapad je Tursku kritizirao za zatvaranje očiju kada je riječ o tranzitu džihadista iz zapadne Evrope i Azije ka Siriji, dugog odbijanja Turske da se uključi u borbu protiv Daesha “Islamske države” (IS) i zbog neprijateljskog odnosa Ankare prema vojnim milicijama sirijskih Kurda, jedinicama narodne zaštite (YPG) koje je Zapad držao kao najefektivniju snagu u borbi protiv Daesha.

Politika Ankare prema Siriji na mikro planu

Nakon neuspjelih pokušaja da uvjeri Assada da uvede reforme i uspostavi konstruktivnu saradnju sa Muslimanskom braćom, Ankara je poduzela ozbiljne napore kako bi srušila sa vlasti Assadovu vladu Sirije. Već tokom 2012. god., Turska je iskoristila samit na kojem je okupila prijatelje Sirije, “Friends of

Syria”³ u Istanbulu i pozvala na oštru osudu režima i zatražila međunarodno priznanje Sirijskog nacionalnog vijeća⁴ kao legitimne vlade Sirije u egzilu. Turska je također zatražila hitno naoružavanje sirijske opozicije. Na taj način, zajedno sa Francuskom i Katarom, Turska je prva potaknula militarizaciju sirijskog konflikta. U tom periodu Ankara je tražila nametanje zone zabranjenih letova no-fly zone, ili pak sigurnosne zone, koje je službeno opravdavala potrebom zaštite civilne populacije i izbjeglica. Ova strategija Turske, također, je bila smišljena kako bi blokirala avijaciju Sirije i na taj način pružila podršku snagama sirijske opozicije. Zahtjevi turske vlade NATO-u da se na teritoriji Turske u pograničnim dijelovima sa Sirijom razmjesti protuzračni sistemi i rakete patriot – zahtjev kojem su na nekoliko godina udovoljile SAD, Holandija i Njemačka – može se tumačiti kao pokušaj uključivanja NATO-a u Siriji. Sirijski režim ni u jednom momentu nije predstavljao bilo kakvu prijetnju sigurnosti Turske. Naprotiv, Ankara je bila ta koja je poslala avion u junu 2012. god., u zračni prostor Sirije kako bi testirala sirijske protuzračne sisteme odbrane. Turske kritike na račun Zapada koji je Ankara optužila za oklijevanje da intervenira u Siriji nedugo zatim došlo je na raspravu Vijeća sigurnosti UN-a čiji je legitimitet Erdogan grubo odbacio u novembru 2012. godine.⁵ Nezadovoljstvo Ankare doseglo je najviši nivo u avgustu 2013. god. nakon hemijskih napada u Ghouti⁶, čije okolnosti nikada nisu bile u potpunosti razjašnjene. Eskalaciji odnosa doprinio je nelegalno snimljeni razgovor u turskom ministarstvu vanjskih poslova u Ankari u kojem je ozbiljno uzet u razmatranje navodni raketni napad iz Sirije kako bi se na taj način osigurao legitimitet vojnoj intervenciji.⁷

---

³ The Friends of Syria was formed in February 2012, after Russia and China refused to support a resolution in the UN Security Council which would have permitted the deployment of military forces in Syria in accordance with international law. The organization involves a working group led by the US, to which, in addition to the major European countries (except for Russia), Turkey, Jordan, Egypt, Saudi Arabia and Qatar belong. The group supported the Syrian National Council, in which the Syrian Muslim Brotherhood was prominently represented.

⁴ The Syrian National Council was formed in August 2011 with the support of the Turkish government, and was criticized from the very beginning for giving too much leeway to Islamic/Islamist forces and for the fact that most of its members came from the Syrian opposition abroad.

⁵ As Erdogan said on November 19, 2012 at the 8th Eurasian Islamic Council in Ankara, the United Nations cannot claim to speak for the whole world, because not a single Muslim country is represented on the Security Council. It cannot be accepted that the fate of humankind depends on only 15 countries.
<http://tinyurl.com/hp7g3eb>.

⁶ <http://tinyurl.com/jnh349z> and <http://tinyurl.com/pkzrbey>. A later report of the UN Human Rights Council on August 13, 2014 (A/HRC27/60) accused the regime of the use of chlorine gas in Idlib and Homs in April 2014.

⁷ Hasnain Kazim: Neue Video-Leaks: Erdogan lässt YouTube sperren, March 27, 2014.,
<http://tinyurl.com/pnje9t5>.

Uloga Turske u formiranju sunitske opozicije

Turska je imala centralnu ulogu u formiranju sirijske opozicije. Predstavnici Nacionalnog koordinacionog komiteta za demokratske promjene koji je u ranoj fazi protesta ujedinio značajnije grupacije neislamističke sekularne opozicije, optužio je tadašnjeg ministra vanjskih poslova Ahmeta Davutoglua da je odgovoran, ne samo za razbijanje sirijske opozicije već, također, i za militarizaciju sukoba. Već u tom periodu Turska je Alevite smatrala nemuslimanima a sirijsku vladu predvođenu Baath partijom proglasila je predstavnikom sirijskih Alevita. Tim svojim stavom Turska je zauzela jasnu pro-sunitsku poziciju čime je pomogla u transformaciji mirne pobune u međukonfesionalni oružani sukob.⁸ Štaviše, Turska je odbacila svaki oblik saradnje sa kurdskim nacionalističkim grupama u Siriji, uključujući i Kurde koji su participirali u opozicionom krovnom tijelu, Sirijskom nacionalnom vijeću. Ankara je pružala podršku onim snagama u Siriji koji su Siriju i dalje definirali isključivo kao arapsku zemlju odbijajući da sirijskim Kurdima priznaju politički status etničke manjine koji su oni tražili.

Sirijsko nacionalno Vijeće osnovano je u Turskoj u gradovima Antalya i Istanbul. Turska je također imala odlučujuću ulogu dajući veliki doprinos u formiranju Slobodne vojske Sirije (FSA). Ona je, također, uspostavila prvi izbjeglički logor u pograničnom gradu Hatay (Alexandrette) i zabranila pristup logoru UNHCR-u ali i poslanicima turskog parlamenta. Neko vrijeme izbjegličkim se logorom upravljalo dekretom vlade čiji sadržaj nikada nije obznanjen u cijelosti a uskraćen je i turskom parlamentu. Jedina nevladina turska organizacija kojoj je dozvoljeno da djeluje u ovom izbjegličkom kampu bio je islamistički humanitarni fond (IHH). Sve ovo ide u prilog sumnjama da je ovaj izbjeglički kamp zapravo bio korišten kao mjesto za oporavak, liječenje i regrutiranje ratnika sirijske opozicije.

Slabljenjem umjerene sirijske opozicije i dezintegracijom Slobodne vojske Sirije, Turska se potpuno posvetila pružanju podrške sefističkim grupacijama koje su bile u dosluhu sa tvrdokornim džihadistima. Turska je najviše podržavala grupu Ahrar al-Sham (Islamistički pokret za slobodne ljude Levanta), sefističku formaciju koja se borila rame uz rame sa ekstremističkim

---

⁸ Samir Aita, editor-in-chief of the Arabic edition of *Le Monde Diplomatique*, talks with Fehim Tastekin, January 27, 2014, <http://tinyurl.com/je24n9m>.

frontom Al-Nusra (ogrankom Al-Qaide u Iraku i Siriji). Unatoč saradnji sa Al-Nusra frontom Ahrar al-Sham nije proglašena terorističkom organizacijom. Turska je također direktno podržavala front Al-Nusra na razne načine, npr., pomogla je Al-Nusru u napadu na armenijski trgovački gradić Kessab u martu 2014. kada su pripadnici Nusre izvršili napad na ovo jermensko naselje koristeći tursku teritoriju.

Tokom 2015. god., Turska intenzivira saradnju sa Saudijskom Arabijom i drugim zaljevskim arapskim državama. Saudijski novoizabrani kralj Salman nastojao je formirati sunitsku alijansu radi svrgavanja predsjednika Assada kojoj bi se, također, trebala prikloniti i Turska. Ankara je poslije doista participirala u tzv. oslobodilačkim snagama koje su formirane u martu 2015. god. i to kao rezultat Salmanove inicijative. Turska je, također, podupirala manje pobunjeničke džihadističke jedinice u Siriji koje su se identificirale sa Muslimanskom braćom, kao i Ahrar al-Sham i front Al-Nusra. Glavni neprijatelj Turske i arapskih zaljevskih zemalja bio je prije svega Assadov režim ali je Tursku i njene zaljevske saveznike ujedinjavalo zajedničko suprotstavljanje kurdskim zahtjevima za autonomiju i uspostavu kurdske administrativne teritorije u Siriji.

Politika Ankare prema Kurdima u Siriji

Odnos Ankare prema Kurdima u Siriji determiniran je tradicionalnom kurdofobijom koja općenito karakterizira Tursku što svakako objašnjava njeno dugogodišnje protivljenje bilo kojem obliku kurdske samouprave u Siriji i Iraku. Postoji nekoliko razloga zbog kojih je to protivljenje još izraženije i agresivnije kada je riječ o sirijskim Kurdima. Prvo, kurdska autonomija u Siriji značila bi još veću internacionalizaciju kurdskog pitanja, a to bi bio korak naprijed ka normalizaciji ideje o potrebi uspostave kurdske države. Drugo, sirijski Kurdi su, u jezičkom smislu i srodnosti, puno bliži Kurdima u Turskoj negoli je to slučaj sa iračkim Kurdima. To znači da bi direktna politička prekogranična međuovisnost i povezanost među kurdskim zajednicama u Turskoj i Siriji, prirodno vodila ka njihovom ujedinjenju. Zapravo, PKK, koji je preko 30 godina u sukobu sa turskim snagama osnovao je Demokratsku partiju ujedinjenja (PYD), političku organizaciju koja rukovodi i kontrolira političko i vojno djelovanje Kurda u Siriji. Treće, rat u Siriji je Turskoj pružio šansu da izravno vojno djeluje protiv Kurda u susjednoj državi, što nije slučaj kada su u pitanju

Kurdi u Iraku. Zbog toga se Turska žestoko suprotstavila proglašenju tri autonomna kurdska kantona na sjeveru Sirije. Tursko je rukovodstvo kontinuirano izjednačavalo lokalne kurdske milicije sa PKK-om, proglašivši ih teroristima koji su za Tursku isto zlo i opasnost kao i islamska država (Daesh/ISIL/IS). U zimu 2014. godine Ankara je posmatrala i nadala se da će grad Kobane na sjeveru Sirije biti zauzet i pasti pod okupaciju džihadističkih snaga islamske države i time skršiti dotadašnje pokušaje Kurda da osiguraju autonomiju u tom dijelu Sirije. Uspješna odbrana kurdskih regija i konačni vojni trijumf kurdskih oružanih milicija nad snagama islamske države smatra se prekretnicom u mirovnom procesu Turske sa rukovodstvom PKK-a, i glavnim uzrokom zbog kojeg je Turska prekinula mirovne pregovore i u ljeto 2015. godine i započela strahovito bombardiranje glavnih uporišta i baza PKK-a na sjeveru Iraka, i onih u pretežno kurdskim većinskim gradovima na jugoistoku Turske koji su važili kao glavna politička uporišta kurdske partije HDP i terorističke organizacije PKK.

Odnos Ankare prema islamskoj državi (Daesh/ISIS/IS)

U mnogim izvješćima Turska je optužena za prikriveno, a nekad i otvoreno pružanje podrške ovoj terorističkoj organizaciji.⁹ Turska je posebno optužena za naoružavanje boraca ISIL-a, za njihov transport i pružanje logističke podrške, obuku boraca ISIL-a, za liječenje njenih ranjenika, pružanje finansijske pomoći ovoj terorističkoj organizaciji, te između ostalog, za pružanje logističkih mogućnosti i ISIL-u kako bi mogao profitirati od izvoza nafte, za regrutiranje boraca za ISIL, pa čak i pružanje direktne vojne pomoći.¹⁰ Slijedi ono što je bez imalo sumnje nedvojbeno tačno: Turska ispoljava neuobičajeno “razumijevanje,” na koje je ISIL u početku svakako mogao računati. Za tadašnjeg turskog šefa diplomacije Ahmeta Davutoglua, koji je, u augustu 2014. god., izjavio “ISIL je bio manje teroristička organizacija a više ispoljavanje sasvim razumljivog bijesa mladih muslimana sunita” –većinu njih činili su Turkmeni – ali i arapska i kurdska mladež u čitavoj regiji, zbog njihove političke marginalizacije i kulturnog poniženja”.¹¹

---

⁹ Turkey “aided Islamist fighters” in attack on Syrian town, The Telegraph, March 15, 2016., <http://tinyurl.com/hajmaqux>; Turkey accused of colluding with ISIS to oppose Syrian Kurds and Assad following surprise release of 49 hostages, *Independent*, September 21, 2014, <http://tinyurl.com/hpse8lc>.

¹⁰ See David Phillips regarding ISIS–Turkey Links, <http://tinyurl.com/lzjqo68>.

¹¹ Cited from Kemal Göktas, *Cumhuriyet*, October 16, 2015, <http://tinyurl.com/hxsyeej>.

Turska je bila prilično rezervisana glede upotrebe vojne sile protiv ISIL-a. Skoro godinu, od augusta 2014. do juna 2015. godine, Turska je držala Amerikance na čekanju za korištenje zračne vojne baze u Incirliku tako da su Amerikanci bili prisiljeni da polazište svojih bombaških napada preusmjere na 1.200 km udaljeni Kuvajt. Dozvolu za polijetanje Amerikancima Ankara nije odobrila sve do jula 2015., a samo dva dana kasnije Turska je i sama započela bombardiranje. Međutim, turske zrakoplovne snage bombardirale su južni turski gradić Suruç i 20. jula usmratile 32 kurdska civila. Umjesto položaja ISIL-a Turska je nastavila sa bombardiranjem položaja PKK-a koji je započeo rat protiv Turske kao odmazdu za napad ISIL-a za koji je PKK držao da radi u koordinaciji sa turskim obavještajnim službama. Tek nakon napada na mirne demonstrante u Ankari 10. oktobra 2015., u kojim je poginulo 107 a ranjeno preko 500 osoba Turska se uključila u bombardiranje položaja ISIL-a.¹²

Osmatranje i identificiranje terorističkih ćelija ISIL-a u Turskoj, također, je bilo veoma traljavo. Juna 2015. godine bivši šef turske diplomacije Yasar Yakis, privukao je pažnju ukazujući na jednu paradoksalnu situaciju. Naime, jedan strani novinar dokumentovao je veliki broj slučajeva stranih džihadista koji su preko Turske putovali kako bi se pridružili teroristima ISIL-a u Siriji i Iraku, a da državne turske vlasti nisu prstom mrdnule da ih u tome spriječe. Očigledan primjer bio je nemar obavještajnih službi i policijskih snaga u vezi terorističkog napada koji su pripadnici ISIL-a izveli u Ankari u oktobru 2015. god. Jedan od napadača pripadao je istoj ćeliji ISIL-a koja je izvela dva prethodna bombaška napada, iako je ova ćelija bila u fokusu kritičkih medijskih izvještavanja mjesecima prije nego se dogodio ovaj napad. O sistematskom djelovanju protiv struktura ISIL-a u Turskoj tek se može govoriti u periodu nakon napada 12. januara, 2016., koje je ISIL izvršio na grupu njemačkih turista u jezgru stare istanbulske historijske četvrti, kada je po prvi put udario na turske ekonomske interese.

U to vrijeme turski interesi bili su u koliziji sa interesima zapada. Turska nije pokazivala volju da se uključi u rat protiv islamske države. Po ko zna koji put, zapadne zemlje su osuđivale Tursku zbog relaksirajućeg odnosa glede kontrole svojih granica, što je omogućilo prodor stranih ratnika u redove islamske države. Ankara je, pak, insistirala da sirijski predsjednik Bashar al-Assad odmah ode sa vlasti i nije pristajala čak ni na mogućnost da Assad ostane na čelu Sirije kraći tranzicijski period kako bi se s njim mogao ispregovarati

---

¹² *Hürriyet*, October 18, 2015, <http://tinyurl.com/zz9ol6t>.

prekid vatre i primirje. Turska se protivila svakom slabljenju sirijske oružane opozicije, pa čak i samih džihadista. Kako bi mogla nastaviti svoje djelovanje u Siriji Turska je, u saradnji sa Rijadom, nastojala što veći broj sunitskih pobunjeničkih snaga zaštititi kako one ne bi bile kvalificirane kao “teroristi”. Stoga se Turska prije može smatrati saboterom a manje konstruktivnim partnerom Evrope u borbi protiv terorizma islamske države u forumima mirovnog procesa o Siriji koji su se povremeno održavali u Ženevi.

Turska se vraća svojoj tradicionalnoj ‘defanzivnoj’ vanjskoj politici ali zadržava distancu prema Zapadu

Nekoliko domaćih i regionalnih faktora doprinijelo je oblikovanju današnje situacije u Turskoj kada je riječ o njenoj vanjskoj politici. Bilo kako bilo, u trećoj fazi tzv., nove vanjske politike koju je Ankara implementirala dolazi do zatvaranja kruga. Turska se odriče svojih nerealnih ambicija i nastojanja da Bliski istok oblikuje po mjeri interesa Ankare i umjesto da promijeni sudbinu regije Ankara se vraća staroj politici, koncentrirajući se na zaštitu sigurnosti vlastitih granica i teritorijalnog integriteta. Međutim, ovaj zaokret i povratak tradicionalnoj defanzivnoj, čak šta više, kemalističkoj vanjskoj politici, dešava se na način da se Turska pritom nije približila Zapadu.

Domaća dešavanja: Konsolidacija vlasti jednog čovjeka

Na domaćem terenu u Turskoj dolazi do fundamentalne promjene unutrašnjeg balansa snaga i moći koje je karakteriziraju od samog njenog nastanka. Tokom 2000. godine sekularna kemalistička elita i njena čelična pesnica, oružane snage, bili su ključni akteri bez kojih se u Turskoj nije moglo odlučivati. Tokom 2007. godine vladajući AKP došao je na udar blage intervencije turske vojske. Godinu kasnije, AKP se provukao kroz iglene uši da ne bude zabranjen od strane ustavnog suda. U narednim godinama Turska se uspjela osloboditi tutorstva oružanih snaga koristeći se nekim od pronicljivih, čak dubioznih metoda. Radi se zapravo o iniciranju dva najveća kriminalna slučaja u povijesti moderne Turske koja su svoj epilog doživjela na turskim sudovima. U pitanju su, naravno, suđenja ‘Ergenekon i Balyoz Harekati’. Ovo je prvi put u povijesti Turske republike da su muslimanske konzervativne snage uspostavile hegemonističku poziciju ne samo unutar turskog sigurnosnog

aparata već i u redovima sudstva. Bio je to u velikoj mjeri rezultat pokreta nekadašnjeg imama Fethullaha Gülena čiji je fokus bio na edukativnom planu u sferi znanosti, naočigled potpuno apolitičan pokret ali sa namjerom da se infiltriranjem u državnu birokraciju ostvari uticaj. Upravo su kadrovi ovog pokreta predstavljali glavnu regrutnu bazu ljudskih resursa koji su se stavili na raspolaganje AKP-u.

U ovom razmeđu vodeći kadrovi AKP partije izgubili su interes i volju da rade na daljnjoj demokratizaciji turskog društva, pretvorivši ovu partiju u moćan instrument koji je stajao na raspolaganju njenog predsjednika Recepta Tayyipa Erdogana u njegovim nastojanjima da uvede turski model predsjedničkog sistema koji u suštini predstavlja autokratsku vladavinu njenog vođe.

Bez ikakve opasnosti od suprotstavljanja opozicije koja je bila duboko ideološki podijeljena, Erdogan je 10. avgusta 2014. godine izabran za predsjednika Turske. Bili su to prvi neposredni izbori u Turskoj od njenog osnivanja. Erdogan je iskoristio šansu i preovladavajuće okolnosti da direktnim izborom za predsjednika stavi tačku na parlamentarni sistem koji je predviđen turskim ustavom. Kako bi očuvao jedinstvo različitih pravaca svoje konzervative izborne baze i pobrinuo da mu ona masovno pruži podršku na referendumu koji je pripremljen na taj način da se Ustav uskladi sa novom 'političkom realnošću', Erdogan je polarizirao tursko društvo po etničkoj (tursko-kurdskoj), konfesionalnoj (sunitsko-alevitskoj) i vjerskoj (islamističko-sekularističkoj) liniji. Učinio je to proglašivši kraj mirovnih pregovora sa PKK-om u junu 2015. godine okrenuvši se ka tradicionalno nemilosrdnoj politici prema Kurdima koju je Turska većinom zagovarala tokom novije povijesti. Tada je ponovo došlo do oružanih sukoba sa Kurdima i u prvih nekoliko mjeseci 2016. mnoge četvrti kurdskih gradova su razorene. Juna 2016. god., Turski parlament je na inicijativu AKP-a, oduzeo parlamentarni imunitet 156 parlamentaraca, prijeteci time prije svega članovima pro-kurdske ljevišarske partije HDP sudskim progonom i gubljenjem mjesta u parlamentu.¹³ Erdogan je dodatno ojačao svoju moć zabranom kritičkog mišljenja objektivne štampe, produciranjem novih medija koji će biti u službi njegove vlasti, stavljanjem šape na obavještajne agencije i policiju i vršenjem konstantnog pritiska na ostatke nezavisnog sudstva.¹⁴ Demontiranje turske demokracije koje je rezultiralo ovim potezima

---

¹³ Dirk Tröndle: "Dilemma in Ankara. Über die Immunitätsaufhebung der türkischen Abgeordneten", Die politische Meinung, Juli-August 2016, str. 111–115.

¹⁴ Günter Seufert: "Erdog#an's 'New Turkey'. Restoring the authoritarian State in the Name of Democracy", SWP-Comments, October 2014.

dosegnulo je tako visok nivo da se već 2015. godine više nije moglo govoriti da Turska ispunjava političke kriterije Copenhagena¹⁵ – osnovnog uvjeta za nastavak razgovora o pristupanju Turske Evropskoj uniji. Tursko udaljavanje od EU-a je stoga primilo dodatni vjetar u leđa.

Krajem 2015. godine pojavila se nada da bi moglo doći do približavanja stavova i poboljšanja odnosa Turske i EU-a. Kada se Evropska unija suočila sa masovnim nasrtajem izbjeglica iz Sirije i Iraka preko Turske i Grčke, turski premijer u to vrijeme, Ahmet Davutoglu, pokušao je iskoristiti priliku koja se Turskoj pružila za približavanje EU nudeći rješenje krize. U cilju rješavanja migrantske krize Turska je EU-u ponudila sporazum o ponovnom pristupanju (readmission agreement) u zamjenu za ubrzanje pregovora o članstvu i ukidanju viza za turske državljane. Međutim, Evropska unija je po oba ova pitanja propustila šansu da makar migrantsku krizu učini održivijom. Brisel je takođe propustio priliku da primijeti da je na domaćem terenu premijeru Davutogluu očajno trebalo da ostvari značajan diplomatski uspjeh kako bi ojačao svoj politički kredibilitet u odnosu na predsjednika Erdogana. Samo dva mjeseca kasnije, u maju 2016. godine Erdogan je zatražio ostavku premijera Davutoglua kako bi ga mogao optužiti za sve promašaje turske vanjske politike. Marginalizirajući svog posljednjeg potencijalnog konkurenta u partiji Erdogan je zabetonirao svoju apsolutnu vlast.

Neuspjelim pokušajem državnog udara 15. jula 2016. u kojem je ubijeno 240 osoba, uglavnom civila, dok ih je ranjeno više od 2.000 situacija u Turskoj se znatno pogoršala.¹⁶ Uporedo sa velikim dijelom turske parlamentarne opozicije, turska vlada je za pokušaj puča optužila sljedbenike Fethullaha Gülena¹⁷ u redovima vojske i okomila se na sve koji su osumnjičeni da imaju bilo kakvog dodira, na ovaj ili onaj način, sa spomenutim vjerskim pokretom. Međutim, Gülena su podržavale gotovo sve turske vlade od 1983., te budući da je bio najbliži saveznik vladajućem AKP-u u periodu od 2002. do 2011., Gulenov pokret doživio je rapidnu ekspanziju tokom proteklih 40 godina, postavši najvećim islamskim pokretom u Turskoj koji kontrolira mnoštvo

---

¹⁵ These criteria encompass institutional stability, rule of law, respect for human rights and the protection of minorities.

¹⁶ These and the following numbers according to Prime Minister Binali Yıldırım, cited at the news website 24 Online, August 15, 2016.

¹⁷ Günter Seufert: Is the Fethullah Gülen Movement overstretching itself? A Turkish religious Community as national and international Player, Berlin 2014.

organizacija civilnog društva, medijske kuće, 15 univerziteta, a sve njih finansiraju konzervativni turski poduzetnici.

U obračunu sa Gülenovim sljedbenicima vlada se okomila na navodne kadrove bliske Gülenu u redovima oružanih snaga, sudstvu i policiji, čistkom kompletne državne administracije, otpuštajući ne samo güleniste, već i liberale i ljevičare podjednako. Oko 19.000 osoba je privedeno, a 11.000 ih je pritvoreno, od čega je preko 2.000 sudija i tužilaca, zatim visokorangiranih oficira turske vojske i žandarmerije. Više od 5.000 akademskih radnika dobilo je otkaze na privatnim ali i na državnim univerzitetima dok je 56.000 pasoša poništeno. Vlada je proglasila vanredno stanje i izdala dekrete kojim se osobama koje su dobile otkaz u vojsci i državnoj službi negira pravo na pravni proces. Vodeći članovi AKP partije uputili su zahtjev za uvođenjem smrtne kazne. Premijer Binali Yildirim i predsjednik Erdogan otvoreno su podržali ove zahtjeve, dok je određeni broj evropskih političara upozorio da bi taj potez zauvijek zatvorio vrata Turskoj glede članstva u Evropskoj uniji. Istovremeno, turski odnosi sa SAD-om doživjeli su ozbiljan sunovrat. Amerika se oglušila na zahtjev Turske za izručenjem Gülena koji u SAD-u živi od 1999. godine. Da bude još gore, provladini mediji u Turskoj pokrenuli su žestoku antiameričku kampanju optuživši NATO da je pružio podršku pučistima. Većina generala koji su otpušteni sa dužnosti u prošlosti su službovali u jedinicama NATO-a i smatraju se atlanticistima koji favoriziraju saradnju Turske sa zapadom.¹⁸

Kada je riječ o političkom sentimentu koji preovladava u turskom društvu glede perspektive Turske i njenih odnosa u regionu, a posebno odnosa sa zapadnim zemljama, donedavni diskurs o veličini i slavi Turske i njenoj želji za oblikovanjem novog Bliskog istoka u potpunosti je zamijenio osjećaj i percepciju Turske koja se nalazi pod opsadom. Službene izjave vlade koje se učestalo emplificiraju u provladinim medijima Tursku portretiraju kao jedinu zemlju koju žele destabilizirati i uništiti tri terorističke organizacije simultano: PKK/PYD, Gülenov pokret i islamska država. Turski predsjednik Erdogan i mediji bliski politici koju on provodi Zapad su u političkom smislu predstavili kao imperijalistički i kulturološki, te kao izrazito kršćanski koji je sve spomenute terorističke skupine okrenuo ka Turskoj.

---

¹⁸ Metin Gürcan: "Is Turkey abandoning NATO or vice versa?", Al Monitor Online, 18 August 2016.

Zaokret u vanjskoj politici

U novembru 2015. godine turske snage su srušile ruski borbeni avion koji je povrijedio turski zračni prostor samo u trajanju od 15 sekundi. Avion je srušen nakon žestokog ruskog bombardiranja selefističkih i džihadističkih pobunjeničkih skupina u Siriji. Među njima je bilo i Turkmena koje je obučila i naoružala Turska. Ovaj incident koji je u početku oduševio i Erdogana i Davutoglua, postao je paradigmatičan u smislu turske vanjske politike koja prevazilazi njenu stvarnu moć i domet. Turska se morala suočiti sa kompletnim gubljenjem ruskih turista, izvoz turskih roba, posebno hrane i poljoprivrednih proizvoda u Rusiju je odmah blokiran, a Turska se u strahu od ruske odmazde više nije usudila koristiti sirijski zračni prostor. Rusija je dodatno pojačala svoje veze sa Kurdima u Siriji, posebno sa PYD-em, a pružila je i zračnu podršku kurdskim oružanim milicijama u borbi protiv islamske države. Osim toga, nakon što je Rusija intenzivirala obavještajnu saradnju sa Irakom i Iranom, Turska je uvidjela da je postala gotovo u potpunosti izolirana i odsječena u regiji koju je samo nekoliko godina ranije željela oblikovati.

Pozivi za revizijom turske vanjske politike na kojim je turska opozicija duže vrijeme insistirala počeli su se postepeno internalizirati čak i u provladinim medijima. ‘Turska pod hitno mora povećati broj prijatelja a reducirati broj neprijatelja’, postala je nova krilatica u turskom diskursu. Odmah početkom juna 2016. godine Turska je popustila na pitanju Palestine i obnovila diplomatske odnose sa Izraelom. Odmah nakon toga turska vlada je najavila namjeru da želi izgladiti odnose sa Rusijom, Egiptom, pa čak i Sirijom. Otuda ne iznenađuje što je Erdogan odmah uputio zvanično izvinjenje ruskom predsjedniku zbog rušenja borbenog aviona, čime je objelodanio želju Turske da želi obnoviti ekonomske i političke odnose sa Rusijom koje su ove dvije zemlje uživale prije izbijanja krize. Propali pokušaj puča 15. jula 2016. ubrzao je tursko-rusku konvergenciju. Vodeće kadrovske strukture AK partije očigledno su se osjetile u opasnosti. Bez obzira koliko je to tačno ili ne, AKP je prvi gravitacioni centar uzroka puča locirao upravo na Güleniste u redovima turske vojske, a tek na drugom mjestu je optužio atlanticiste među turskim generalima. Erdogan i vodeći ešalon njegove vlade takođe su optužili vladu SAD-a da pruža utočište Fethullahu Güleni kojeg Ankara vidi kao glavnog organizatora pokušaja državnog udara.

Tursko-američki odnosi već su odranije bili prilično zategnuti zbog američke saradnje sa PYD-em sirijskih Kurda glede zajedničke strategije protiv islamske države, budući da Turska PYD smatra ogrankom PKK-a. Pred sami

pokušaj puča u Turskoj PYD je bio spreman napasti posljednje uporište islamske države u blizini turske granice. Da su uspjeli potisnuti ISIL, sirijski Kurdi bi u tom slučaju bili kadri povezati svoje teritorije, tri kantona na sjeveru Sirije, u kojem bi slučaju uspostavili potpunu kontrolu teritorije uzduž granice sa Turskom. Za Ankaru ovo je predstavljalo veliki rizik eskalacije sukoba.

Bio je ovo momenat za Tursku da otvoreno revidira svoju neuspjelu vanjsku politiku u Siriji i odrekne se svih ranijih ciljeva koji su postali nedokučivi i izvan stvarnog turskog dometa. To prije svega podrazumijeva odustajanje od želje za svrgavanjem sirijskog predsjednika Assada, napuštanje ambicija za oblikovanjem Bliskog istoka po mjeri Turske i odustajanje od ambicija za liderstvom sunitskih muslimana Bliskog istoka. Umjesto ranijih ambicija Turska se ponovo posvetila eliminaciji 'prijetnje kurdsog separatizma' koji je ponovo locirala u središte prioriteta vanjske politike. Manje od dvije sedmice prije Erdoganovog sastanka sa ruskim predsjednikom Putinom u St. Petersburgu 9. avgusta, turski premijer Binali Yildirim podvukao je značaj zajedničke opasnosti od prijetnji kurdsog separatizma i terorizma za dvije zemlje, Siriju i Tursku. Turska se više nije protivila razgovorima sa sirijskim predsjednikom Assadom.

Turske trupe su 24. avgusta prvi put direktno ušle u Siriju. Oficijelno, cilj turske operacije bio je usmjeren ka eliminaciji prijetnje od islamske države ali su se turske trupe podjednako, ako ne i više borile poglavito protiv jedinica kurdskih snaga PYD-a. Turske oružane snage su 4. septembra objavile da su pomogle snagama Slobodne vojske Sirije da uspostave tampon zonu između sirijskih gradova Jarablusa i Azaza na sjeveru Sirije spriječivši Kurde da povežu svoja dva kantona Afrin na zapadu i Kobane na istoku.

Izazov koji bi uspostava kurdske samouprave u Siriji pod kontrolom PKK/PYD-a značila sasvim sigurno je glavni razlog zbog kojeg se Turska odlučila na reviziju svoje vanjske politike u Siriji ali i prema regionu uopće. Nema sumnje, ekonomski pritisci koji su prouzrokovale ruske sankcije posebno na turski turistički sektor i na izvoz, ali i promjena toka trajektorije sirijskog sukoba koji je šanse za svrgavanje Assada sa vlasti učinio manje vjerovatnim, uzrok su da turska promijeni svoju vanjsku politiku. Navodno, opasnost od terorističke prijetnje islamske države za Tursku bilo je tek na trećem mjestu u ovoj odluci, bez obzira na napad koji su pripadnici ISIL-a izveli na istanbulski aerodrom Atatürk 28. juna i pogranični grad Antep 21. avgusta. Međutim, generalna promjena turske vanjske politike prema Siriji, približavanje Rusiji, spremnost za razgovore sa Assadom i konačno napadi na uporišta islamske države još više će Tursku učiniti ciljem terorista islamske države i drugih džihadističkih grupa.